

LITERATURA

VICENÇ PAGÈS JORDÀ

Després de l'Imperi

Escrita poc abans de l'accés dels nazis al poder, La Marxa Radetzky evoca la transformació de l'antic Imperi austrohongarès, a través de tres generacions d'homes que serveixen, des de llocs diferents, l'emperador, i als quals l'Imperi els permet progressar, a canvi de perdre la llengua i els orígens.

Joseph Roth
La Marxa Radetzky
Traducció de
Jaume Creus.
Barcelona:
L'Avenc, 2021,
413 p., 22 €

Després de 1918, gran part de l'Imperi austrohongarès va ser repartit entre estats com Polònia, Itàlia, la Unió Soviètica o Txecoslovàquia. Als anys vint i trenta, Joseph Roth (1894-1939) retrata aquell món desaparegut, i la certesa de la desaparició imminent impregna les seves novel·les d'una malenconia sovint explícita. Roth era un jueu de conviccions socialistes, és a dir que el seu perfil no coincidia amb els partidaris de l'Imperi. Això no obstant, durant la resta de la seva vida va enyorar aquelles dècades de placidesa, aquella «pàtria perduda» que es mostrava respectuosa amb els pobles, les llengües i les religions, si més no en comparació amb els règims que van venir després. La vida dels protagonistes de les seves novel·les no s'assembla a la seva, sinó que són nobles, militars i funcionaris que gaudien de la protecció de l'emperador: «Havien nascut en temps de pau, i en pacífiques maniobres i exercicis havien esdevingut oficials. Encara no sabien llavors que cadascun d'ells, sense excepció, s'hauria d'enfrontar amb la mort pocs anys després. Llavors cap d'ells no tenia l'oïda prou sensible per percebre l'enorme engranatge del gran molí ocult que ja començava a moldre la gran guerra.»

Ara bé, igual com l'autor és conscient que s'està preparant la guerra més terrible que havia conegut el món fins llavors, el lector sap que després vindrà la Segona Guerra Mundial, que batrà tots els rècords d'atrocitat. En aquest sentit, l'obra de Roth ens permet recuperar aquella sensació d'horror i d'absurd que va originar la guerra del 14, i que avui tendim a oblidar. Avui fins i tot el terme Gran Guerra resulta pretensions al costat de Stalingrad. Tanmateix, aquella conflagració sagnant entre potències europees va dur realitats noves, com la cruenta i inacabable guerra de trinxeres, va tenir efectes en milions de persones i es troba a l'origen del que va venir després, tant d'Auschwitz com de les avantguardes artístiques i literàries que van sorgir com a noves maneres d'expressar el nou món sorgit de les cendres. Du-

rant la postguerra predominava la sensació que el progrés s'havia aturat, i que el món havia canviat de manera irremissible, que és el que transmeten els llibres de Roth. El seu tema, de fet, és la transformació d'Europa, i no pas la guerra en si, que no hi té un paper gaire rellevant.

TRES GENERACIONS D'HOMES

La Marxa Radetzky comença amb la batalla de Solferino, el 1859, en què el tinent Trotta salva la vida de l'emperador Francesc Josep. El fill del tinent esdevindrà un funcionari civil de l'Imperi, i el seu fill, al seu torn, serà un tinent obsessionat pel record de l'avi. Tant el jove tinent com el seu pare tenen sempre presents les figures de l'emperador i de l'heroi de Solferino. Com que no hi ha esposes o queden en segon pla, la novel·la està protagonitzada per tres generacions d'homes que serveixen l'emperador, i també pel mateix emperador, que apareix en algun dels capítols més aconseguits. Podem afegir-hi el criat Jacques, una figura plena d'humanitat en una família on les expansions sentimentals estan mal vistes.

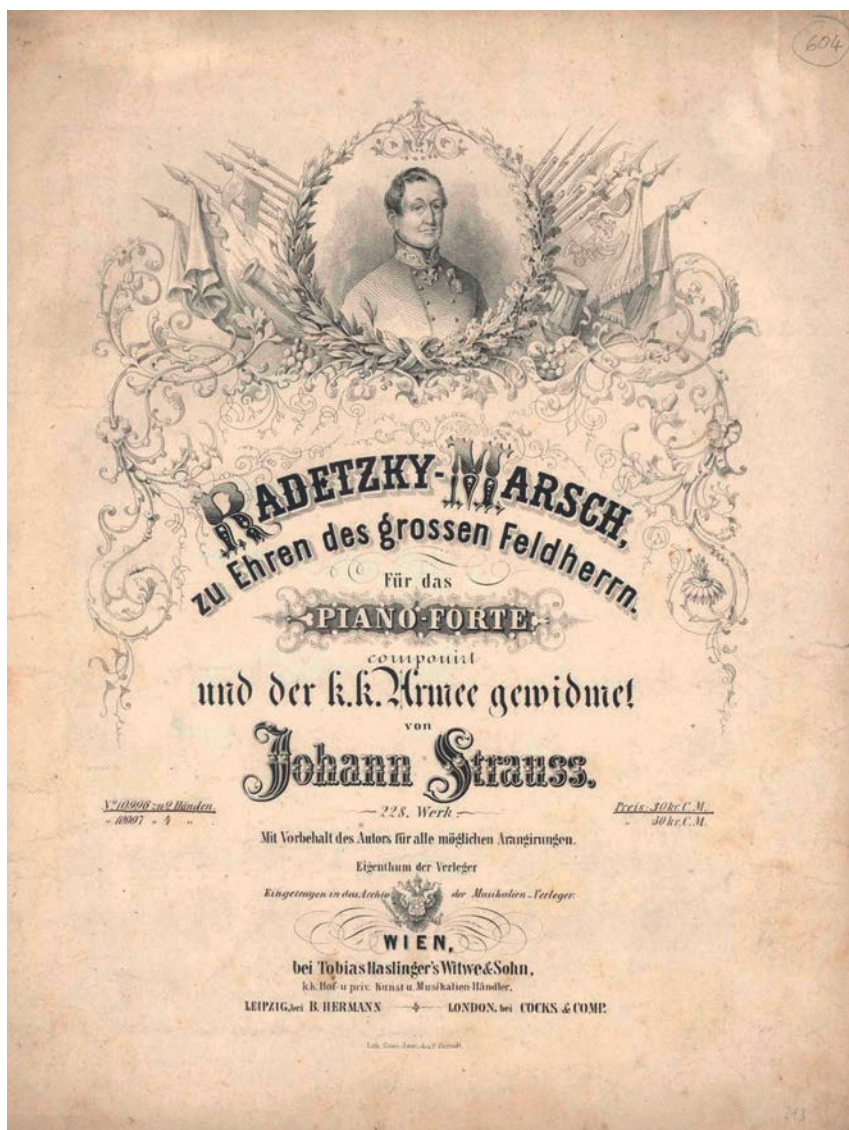
La família Trotta té lloc en diferents zones de l'Imperi: de la batalla de Solferino (Màntua) al càrrec del pare a Bohèmia, del destí del tinent a la frontera amb Rússia a les expansions amoroses a Viena. L'Imperi els permet progressar a canvi de perdre la llengua i els orígens, ja que els avantpassats eren pagesos eslovens. El narrador, que sembla inspirat en els de Stendhal i Flaubert, ressegueix les vides i els pensaments dels protagonistes, que no són gaire sofisticats. Ni pare ni fill es fan gaires preguntes, sinó que es limiten a seguir les ordres o els costums, excepte quan es produeix alguna mort en el seu entorn; llavors, sí, giren els ulls a l'interior i se sorprenen de la vida que porten.

Joseph Roth insereix elements narratius a manera de símbols. El retrat de l'emperador Francesc Josep, per exemple, apareix en més d'un espai oficial, però també el veiem ple d'excrements d'insecte, com un suggeriment de la decadència de l'estat. La novel·la subratlla la relació entre l'em-

perador, els Trotta, el criat Jacques i l'imperi, ja que tenen en comú la manca de descendència i unes morts gairebé simultànies. De tots quatre, qui té els moments més emotius és el criat, per exemple quan intenta entretreure els talons en el llit de mort, o quan revela que —representació d'una impostura general— el nom amb què el designen els seus amos no és pas el que li van posar els seus pares. Pel que fa a la marxa *Radetzky*, no passen gaires pàgines sense que aparegui. Quan el protagonista és un infant, cada diumenge sona sota el balcó, interpretada de manera enèrgica per la banda militar de la guarnició. Més tard, la sent tocar per un pianista en un bordell, i també és interpretada per un autòmat. La recorda en moments rellevants, també quan la mort és a prop. Recordem-ne els orígens: va ser composta per Johann Strauss en honor de Joseph Wenzel Radetzky, general de l'exèrcit d'origen txec però defensor de l'imperi austrohongarès, que va combatre sense pietat els nacionalistes italians. Avui, constatem que el poder simbòlic de la marxa Radetzky va més enllà de les intencions de Roth. Com totes les marxes, té una funció militar, si bé amb el temps l'associem a un ús tan banal com el Concert de Cap d'Any de Viena, on sol sonar —i aquí el simbolisme és tenebrós— amb els arranjaments que hi va introduir un membre actiu del partit nazi.

ROTH, ZWEIG, MÁRAI

Lenta i detallada, *La Marxa Radetzky* no té la penetració psicològica de Stendhal, ni la brillantor estilística de Flaubert. L'interès del to i de l'ambient superen els de la trama. Les escenes de caserna no són gaires diferents de les que descriuen al segle XIX Puixkin o Tolstoi, i recorden les llargues esperes d'*El desert dels tàrtars*, que Dino Buzzati publicaria poc més tard. Com les de Stefan Zweig o les de Sándor Márai, les novel·les de Joseph Roth tenen sobretot un interès històric, ja que ens fan reviu uns anys que tendim a oblidar, les últimes manifestacions d'una Europa desapareguda: cavalleriesques, paternalistes,

Portada de la *Marxa Radetzky*, op. 228 de Johann Strauss.

d'una cortesia resclosida que només la fúria industrialitzada del Tercer Reich podria fer enyorar. Són aquells anys en què els jueus encara eren un col·lectiu habitual a Mitteleuropa, vist amb els prejudicis que reservem als «altres», però al capdavant tolerat. L'estil d'aquests autors centreeuropeus, impermeable tant a la ironia com a les avantguardes, resulta coherent amb la nostàlgia amb què contemplen el passat.

La Marxa Radetzky va ser publicada el 1932, poc abans de l'ascens dels nazis al poder. El 1938, l'any de l'Anschluss, Roth va publicar una mena de continuació, *La cripta dels Caputxins*, que novel·la la vida d'un altre Trotta, parent del primer, però

més despert, i també més pròxim a la cultura eslovena. És en aquest llibre que podem llegir per què aquella guerra mereix el nom de mundial: «No pas perquè hi estigués implicat tot el món, sinó perquè, a causa seva, tots nosaltres vam perdre un món».

En català, l'obra de Joseph Roth està dispersa en unes quantes editorials. L'únic intent de recuperació sistemàtica és el de L'Avenç, que ha publicat les dues novel·les dels Trotta, i també *Job*, *El pes fals* i *Viatge a Rússia*. El traductor és, en gairebé tots aquests casos, Jaume Creus, capaç de donar al text un to líric molt pertinent: «Les arrugues del seu rostre eren una brolla on s'encauaven els decennis.» ■